

Феномен «Інтернет-дискурс» у сучасній науковій парадигмі

І. О. Велика, О. В. Тупахіна

Запорізький національний університет, факультет іноземної філології, кафедра німецької філології і перекладу
Corresponding author: irena_deutsch@yahoo.de, tupakhina.olga@gmail.com

Paper received 06.10.17; Accepted for publication 15.10.17.

Анотація. У статті розглядається типологія дискурсу, що існує у сучасній лінгвістиці. Проводиться аналіз різних підходів до тлумачення феномену «Інтернет-дискурс». Аналізуються точки зору різних авторів. На основі аналізу дефініцій виводиться тлумачення Інтернет-дискурсу. Відбувається опис Інтернет-дискурсу з точки зору наведеної у статті типології.

Ключові слова: дискурс, типологія дискурсу, Інтернет-дискурс, Глобальна мережа, віртуальний дискурс.

Проблема визначення поняття «дискурс» є надзвичайно актуальною на сучасному етапі розвитку філологічної думки, ще досі вчені не вивели єдиного тлумачення цього складного міждисциплінарного феномена. Лінгвісти пропонують також різні типології дискурсу, але єдиної класифікації дискурсивних типів на даний момент не існує, адже не всі вони мають чіткі критерії та достатню кількість емпіричного матеріалу [8, с. 147], що значно ускладнює наукові пошуки у цій площині. З іншого боку кожна сфера людської діяльності породжує свій тип дискурсу [6], з чого можна прийти до висновку, що дискурс є тим феноменом, який дуже складно простежити і проаналізувати, адже він має багато вимірів і є утворенням лабільним.

Слід також зауважити, що кожен дослідник обирає певну типологію дискурсивних типів для вирішення конкретних наукових завдань, тому говорити про єдиний погляд і науковий підхід у даному випадку є практично неможливим.

Вивченням дискурсу у сучасній лінгвістиці займаються Е. Гофман, У. Лабов, М. Хеллдей, Т. А. Ван-Дейк, П. Хоппер (аналіз лінгвокогнітивної структури дискурсу); Шенк, Р. Абельсон, Р. Манн, Д. Гордон, Дж. Лаккофф (аналіз структури дискурсу з огляду на когнітивні особливості комунікантів); Г. Сакс, Е. Щеглов, Г. Джеферсон, Д. Танен, Дж. Синклер, М. Стаббс, Д. Шиффрін (конверсаційний аналіз); Т. А. ван Дейк, М. Л. Макаров (аналіз дискурсу з позицій прагмалінгвістики); В. В. Красних (аналіз дискурсу з позицій психолінгвістики); Л. В. Барба,

О. В. Анопіна, Е. В. Будассі (аналіз дискурсу з точки зору когнітивної лінгвістики); В. І. Карасик, О. О. Попова (лінгвокультурологічний аналіз дискурсу). Слід також зазначити, що вчені активно вивчають окремі дискурсивні види, як, наприклад, конфліктний дискурс (О. В. Фадєєва); оцінний дискурс (Н. Н. Миронова); аргументативний дискурс (А. Д. Белова).

Метою статті є визначення феномену «Інтернет-дискурс», його особливостей.

Відповідно до мети нашої наукової розвідки висуюються такі **завдання**:

1. Дослідити можливі типології дискурсивних типів, які існують у сучасній лінгвістичній науці.
2. Проаналізувати визначення поняття «Інтернет-дискурс», навести тлумачення цього феномену.
3. Визначити специфічні ознаки Інтернет-дискурсу з огляду на класифікації дискурсивних типів.

Отже, перш за все спробуємо пролити світло на

проблему типологізації дискурсу і розглянути можливі варіанти класифікації дискурсивних типів.

Дослідник І.С. Шевченко говорить про те, що дискурс можна поділити за певними критеріями, які випливають із категорій дискурсу [5, с. 232]. Популярною класифікацією дискурсивних типів є класифікація М.Л. Карасика, який спирається на адресатний критерій.

На основі даного критерія виділяється особистісно-орієнтований та статусно-орієнтований (інституційний) дискурс [7, с. 193]. Особистісно-орієнтований дискурс включає в себе комунікантів, які добре знають один одного, тому їх спілкування є сповненим довіри та в певній мірі інтимним. Другий дискурсивний тип створено представниками певних соціальних груп.

В особистісно-орієнтованому дискурсі виокремлюються також побутовий і буттєвий типи. Під першим розуміється такий тип спілкування, де інформація між комунікантами є максимально стиснутою, вони спілкуються один з одним без зайвих пояснень і розуміють один одного без уточнення певних деталей. Метою другого дискурсивного типу є філософське і художнє розуміння світу.

Статусно-орієнтований дискурс має на меті комунікацію між представниками різних соціальних груп і класів, що спрямована на реалізацію соціально-статусних потреб і можливостей в рамках певних соціальних інститутів [7, с. 193]. В цьому контексті можна говорити про юридичний, адміністративний, політичний, рекламний, педагогічний, містичний, військовий, медичний, науковий, медійний та інші види дискурсу. Слід також зазначити, що всі дискурсивні типи мають тенденцію до змінення і консолідації з іншими дискурсивними типами. Разом із історичними, культурними, політичними і економічними змінами у суспільстві виникають нові дискурсивні типи, а старі можуть зникати або поєднуватись з іншими дискурсами.

Класифікацію дискурсивних типів за способом чи каналом спілкування охоплює прагмалінгвістична модель дискурсу. За способом спілкування слід розрізняти серйозний і несерйозний, інформативний і фасцинативний, змістовний і фактичний дискурсивні типи. За каналом спілкування розрізняють усний і письмовий, віртуальний і реальний, контактний і дистанційний дискурс [7, с. 295]. Також сучасні дослідники розрізняють аргументативний, гармонійний і конфліктний види дискурсу. Така класифікація відштовхується від комунікативних принципів і загаль-

них настанов, які є наявними у тому чи іншому дискурсивному типі.

Відомою є класифікація дискурсу за соціально-демографічними критеріями. З огляду на соціальні критерії виділяють маскулінний і фемінний дискурси, дитячий і підлітковий дискурс, дискурс мешканців міста і села, і таке інше.

На увагу заслуговує також класифікація дискурсивних типів, що розроблено Г. Почепцовим. Згідно з нею слід говорити про теле- і радіодискурси, кінодискурс, газетний, театральний дискурс, дискурс у сфері публік рілейшнз, літературний дискурс, політичний, рекламний, релігійний дискурс [2]. Така класифікація дискурсивних типів охоплює виділення окремих дискурсів за певними тематичними напрямками, але інші критерії членування дискурсивного простору залишаються поза увагою.

Існує думка також про те, що дискурсом може вважатися лише національний дискурс, наприклад, німецький, англійський або український тощо (В.В. Красних). Така точка зору, на наш погляд, є доречною, але у даному випадку дискурс розглядається як глобальне утворення, що існує лише в рамках певної культури і мови. Таким чином, можна говорити про мікродискурси в рамках певного національного дискурсу.

Слід звернути нашу увагу на тлумачення поняття «Інтернет-дискурс», адже саме він є предметом наших наукових розвідок і стає в епоху технологічного прогресу невід'ємною частиною нашого існування. Інформаційна мережа дає доступ до будь-якої інформації в будь-який час і в будь-якому місці земної кулі. Інтернет нівелює соціальні, культурні і гендерні обмеження, він є засобом не тільки обміну і набуття інформації, але й спілкування.

На думку М.О. Столярової [13, с. 15] поняття «Інтернет» вживається у вузькому значенні, якщо під цим поняттям розуміється «всесвітня павутина», яка сполучена за допомогою IP та інших протоколів. У цьому випадку поняття «Інтернет» пишеться з великої літери. У широкому значенні – це сукупність будь-яких мереж, які взаємодіють між собою. В цьому випадку дане поняття пишеться з маленької літери.

Прообрази Інтернету існують ще з часів античності – ще у стародавні часи існувала потреба акумулювати знання і створити так звану «базу знань». У Середньовіччі було створено поняття «Віртусу», вчені того часу визнавали існування «віртуальної реальності» поруч із дійсністю, в якій існують люди [9, с. 10-11]. Отже, постала проблема створення мережі знань, до якої можна було б долучитись у будь-який час. Із ходом розвитку науки, а саме програмування, а також розробкою обчислювальної техніки, створення «Глобальної мережі» стало можливим.

Вчений О.В. Романов наголошує на тому, що сучасний світ можна назвати цивілізацією гіпертексту, сучасну людину – віртуальною, мережевою людиною, а сучасний соціум – інформаційним [12]. І дійсно, сучасна людина існує, насамперед, у віртуальному інформаційному просторі. Все частіше ми спілкуємось саме через «Глобальну мережу», ми постійно займаємось пошуком інформації, навіть складно собі уявити таке робоче місце, де не було б необхідності застосовувати Інтернет. Прогрес відбувся дуже швид-

ко, адже поняття «Мережі» є відносно молодим. Історія Інтернету починається у 1960-х роках у США, коли вчені намагалися об'єднати декілька комп'ютерів для обміну інформацією для підвищення рівня національної безпеки. Таким чином комп'ютери, що поєднано між собою, дуже швидко почали застосовуватись для міжособистісного спілкування. Але ще у 70-і роки їх застосовували насамперед науковці, що займались розробками у цій науковій площині. У 80-і роки комп'ютери почали активно застосовувати представники бізнесу, а також деякі університети для викладання дисциплін. У 90-і роки із появою різних провайдерів відбулося велике поширення Інтернету у соціумі, він набув значної популярності серед різних соціальних груп і прошарків. Попередницею Інтернету була мережа ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network), яка працювала за підтримки Міністерства оборони США, а вже у 80-і роки на зміну їй прийшов Інтернет, що згодом набув величезної популярності і поширення [14]. З появою Інтернету як глобальної мережі знань і обміну інформацією увагу науковців привернуло поняття Інтернет-дискурсу, в рамках якого відбувається взаємодія віртуальних особистостей, їх «життєдіяльність».

У сучасній лінгвістиці поняття «Інтернет-дискурс» трактується по-різному, спробуємо розглянути і проаналізувати деякі дефініції цього поняття.

М.С. Рижков розуміє під Інтернет-дискурсом когнітивно-комунікативний простір Глобальної мережі, у якому інформація передається за допомогою електронного каналу передачі даних, а їх структуризація та маршрутизація відбувається шляхом гіпертекстуального механізму. Комунікативна взаємодія суб'єктів характеризується заміною реального образу вигаданим, а засобом комунікації слугують вербальні або паралінгвальні засоби [11]. Таке трактування поняття «Інтернет-дискурс» є надзвичайно вдалим, адже охоплює опис не тільки засобів і шляхів передачі інформації у Глобальній мережі, але й враховує взаємодію комунікантів, засобів їх спілкування, акцентуючи увагу на тому, що віртуальна особистість не є тотожною до особистості реальної.

Є.В. Варламова розуміє під Інтернет-дискурсом текст, який існує в Інтернет-просторі. Особливістю даного типу тексту є те, що персуазивна комунікативна установка є імпліцитним відображенням суб'єктивної авторської позиції, яку побудовано з урахуванням лінгвістичних, психологічних та технологічних факторів [3, с. 7]. Така дефініція даного поняття розглядає Інтернет-дискурс без урахування учасників Інтернет-комунікації, а більше як продукт, що виник у мережі і враховує особливості і позицію його автора.

Н.О. Ахренова під поняттям «Інтернет-дискурсу» розуміє процес створення текстів з урахуванням різних факторів – соціокультурних, психологічних, прагматичних. Також цілеспрямовану соціальну дію, що базується на взаємодії індивідів і враховує когнітивні процеси їх свідомості [1, с. 7]. Аналізуючи таке визначення наведеного поняття, слід наголосити, що хоча воно і акцентує на взаємодії індивідів, враховуючи при цьому психологічний, культурний, соці-

льний і прагмалінгвістичний аспекти, Інтернет-простір, а також форми і канали передачі інформації у ньому, шляхи комунікації індивідів залишаються поза увагою.

Є.Ю. Распопина розглядає Інтернет-дискурс як складну текстову систему, яка зумовлена соціокультурними і екстралінгвістичними факторами, а також комунікацією за допомогою комп'ютера або інших електронних приладів. Комуніканти цієї системи мають можливість спілкуватись як один з одним, так і безпосередньо звертатись до Інтернет-простору [10, с. 3]. У цьому визначенні поняття не зазначено шляхи передачі інформації в Інтернет-просторі, але зазначено, що це поняття враховує деяку кількість комунікантів, а також те, що комунікація відбувається за допомогою електронних приладів, що забезпечують приєднання до глобальної мережі.

Цікавою є думка про те, що Інтернет-дискурс не є повністю віртуальним простором, адже людина, що звертається до нього, застосовує певні аудіовізуальні та вербальні матеріали, вона не може працювати з чимось, що є повністю віртуальним. Людина завжди звертається до матеріальної частини Інтернет-простору [4]. Ми повністю погоджуємось із такою думкою, адже говорити про виключну віртуальність простору, де існує і функціонує людина, є неможливим. Навіть якщо мова йде про віртуальну особистість, адже за кожною віртуальною особистістю стоїть реальна людина.

Отже, на основі тлумачень Інтернет-дискурсу, що наведено вище, а також нашого розуміння цього складного поняття, спробуємо вивести власну дефініцію даного феномену. Під Інтернет-дискурсом ми розуміємо масив даних, що передається шляхом електронних каналів зв'язку, структурується і спрямовується за допомогою маршрутизаторів. Інтернет-дискурс включає в себе необмежену кількість комунікантів, що мають змогу в будь-який час і в будь-якому місці приєднуватись до Глобальної мережі, або виходити з неї. При цьому кожен комунікант мережі є особистістю віртуальною, тобто такою, що створена у Глобаль-

ній мережі, має в собі унікальний культурний, соціальний компонент, а також визначається суб'єктивним ставленням до себе самої і тієї інформації, яку вона отримує і перероблює.

Спробуємо також надати характеристику Інтернет-дискурсу, звертаючи увагу на критерії виділення дискурсивних типів, що проаналізовано вище. Інтернет-дискурс є, з нашої точки зору, сумішшю особистісно-орієнтованого і статусно-орієнтованого дискурсів, адже він включає в себе як довірливе спілкування між добре знайомими у реальному житті індивідами (спілкування у соціальних мережах, скайп, чатах), так і спілкування, метою якого є задоволення соціальних потреб, що спрямоване на певні Інтернет-спільноти. Слід зазначити, що охарактеризувати Інтернет-дискурс за способом спілкування є неможливим, адже він являє собою сполучення різних мікродискурсів, спрямованих на задоволення певних потреб. За каналом спілкування Інтернет-дискурс є формою комбінованою – в ньому присутні як письмовий (статті, чати, форуми), так і усний (аудіоматеріали) види. Він є сполученням віртуального дискурсу з реальним, адже, як було нами зазначено вище, людина не може звертатися до чогось, що не має матеріального вираження і є повністю віртуальним. Але слід зазначити, що Інтернет-дискурс є на сто відсотків дистанційним, адже спілкування у будь-якому випадку відбувається через Глобальну мережу, що розділяє комунікантів. Слід наголосити також на тому, що Інтернет-дискурс не можливо класифікувати за соціально-демографічними критеріями, адже він спрямований на різні соціальні, гендерні і вікові групи.

Таким чином, слід звернути увагу на те, що Інтернет-дискурс є явищем недостатньо дослідженим, він потребує подальшого уточнення і аналізу. Серед перспектив подальших досліджень слід назвати типологізацію Інтернет-простору, виявлення особливостей мікродискурсів, що належать до Глобальної мережі, встановлення особливостей віртуальних особистостей, які є адресатами і адресантами інформаційних повідомлень в Інтернеті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахренова Н. А. Интернет-дискурс как глобальное межкультурное явление и его языковое оформление: автореф. дис. на соискание учён. степени доктора филол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Н. А. Ахренова. – М., 2009. – 36 с.
2. Балабан О. О. Дискурс-теорії і дискурс-аналіз: історія і перспективи. [Електронний ресурс] / О. О. Балабан. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/apif/2010_5/balaban.pdf
3. Варламова Е. В. Особенности германского леворадикального Интернет-дискурса: автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Е. В. Варламова. – М., 2006. – 26 с.
4. Горина Е.В. Дискурс Интернета: определение понятия и методология исследования / Е.В. Горина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2014. – № 11 (41). – Ч. II. – С. 64-67.
5. Дискурс как когнитивно-коммуникативный феномен: [монография] / [под общ. ред. И.С. Шевченко] / Перевод с укр. – Харьков: Константа, 2005. – 356 с.
6. Иванова Е.В. Концептуальная метафора в эколлингвистике / Е.В.Иванова // Языкознание и литературоведение в синхронии и диахронии. – Вып. 1. – Тамбов. – 2006. – С.189-191.
7. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
8. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.: Гнозис, 2003. – 280 с.
9. Масленников Р. М. Интернет как проблема социальной онтологии: автореф. дис. на соискание учён. степени канд. философ. наук: спец. 09.00.11 "Социальная философия" / Р. М. Масленников. – Тверь, 2010. – 20 с.
10. Распопина Е. Ю. Стратегический аспект информационного жанра интернет-дискурса: автореф. дис. на соискание учён. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Е. Ю. Распопина. – Иркутск, 2012. – 21 с.
11. Рьжков М. С. Прецедентные персонажи синхронного интернет-дискурса [Електронний ресурс] / М. С. Рьжков.

- Режим доступа: <http://lse2010.narod.ru/lcseissue8/msrizhkov>
12. Романов О. В. Онтологические и гносеологические проблемы философии Интернета (Генезис и синтез фундаментальных идей) [Электронный ресурс] / О. В. Романов. – Режим доступа: <http://www.dslib.net/ontologia/ontologicheskie-i-gnoseologicheskie-robblemy-filosofii-interneta.html>
13. Столярова М. О. Этикет у виртуальной англоговорящей коммуникации (на материале чатлайновых сессий): дис... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / М. О. Столярова. – К., 2005. – 209 с.
14. Herring S. S. Computer-Mediated Discourse [Electronic resource] / S. S. Herring. – Access: <http://www.let.rug.nl/redeker/herring.pdf>.

REFERENCES

- Ahrenova N.A. Internet discourse as a global intercultural phenomenon and its linguistic content: abstract of dissertation, speciality 10.02.04 "German languages" / N.A. Ahrenova. – M., 2009. – 36 p.
- Balaban O.O. Discourse theories and discourse analysis: history and perspectives [Electronic resource] / O.O. Balaban. – Access: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/apif/2010_5/balaban.pdf
- Varlamova E.V. Peculiarities of German levoradal Internet discourse: abstract of dissertation, speciality 10.02.04 "German languages" / E.V. Varlamova. – M., 2006. – 26 p.
- Gorina E.V. Internet discourse: determination of notion and research methodology / E.V. Gorina // Philological sciences. Problems of theory and practice. – Tambov: Gramota, 2014. – № 11 (41). – P. II. – P. 64-67.
- Discourse as a cognitive-communicative phenomenon: [monograph] / [edited by I.S. Shevchenko] / Translated form Ukrainian. – Charkov: Konstanta, 2005. – 356 p.
- Ivanova E.V. Conceptual metaphor in ecolinguistics / E.V. Ivanova // Linguistics and literary criticism in synchronicity and diachrony. – Ed. I. – Tambov. – 2006. – P.189-191.
- Karasik V.I. Linguistic circle: personality, concepts, discourse / V.I. Karasik. – Volgograd: Peremena, 2002. – 477 p.
- Makarov M.L. Basics of discourse theory / M.L. Makarov. – M.: Gnosis, 2003. – 280 p.
- Maslennikov R.M. Internet as a problem of social ontology: abstract of dissertation, speciality 09.00.11 "Social philosophy" / R.M. Maslennikov. – Tver. – 2010. – 20 p.
- Raspopina E.Y. Strategic aspect of informative genre of Internet discourse: abstract of dissertation, speciality 10.02.19 "Language theory" / E.Y. Raspopina. – Irkutsk, 2012. – 21 p.
- Ryzhkov M.S. Precedent characters of synchronous Internet discourse [Electronic resource] / M.S. Ryzhkov. – Access: <http://lse2010.narod.ru/lcseissue8/msrizhkov>
- Romanov O.V. Ontological and epistemological problems of Internet philosophy (Genesis and synthesis of fundamental ideas) [Electronic resource] / O.V. Romanov. – Access: <http://www.dslib.net/ontologia/ontologicheskie-i-gnoseologicheskie-robblemy-filosofii-interneta.html>
- Stolyarova M.O. Etiquette in virtual English communication (on the material of chatline sessions): disertation, speciality 10.02.04 "German languages" / M.O. Stolyarova. – K., 2005. – 209 p.

Phenomenon "Internet Discourse" in modern scientific paradigm

I. O. Velyka, O. V. Tupakhina

Abstract. The typology of discourse that exists in modern scientific paradigm is considered in the article. The analysis of different approaches to interpretation of phenomenon "Internet discourse" is conducted. The interpretation of concept "Internet discourse" is derived based on the analysis conducted in the article. Internet discourse is described from the point of view of typology analyzed in the article.

Keywords: *discourse, discourse typology, Internet discourse, Global network, virtual discourse.*

Феномен «Интернет-дискурс» в современной научной парадигме

И. О. Великая, О. В. Тупахина

Аннотация. В статье рассматривается типология дискурса, существующая в современной лингвистике. Проводится анализ различных подходов к определению понятия «Интернет-дискурс». На основе анализа дефиниций выводится определение данного феномена. Производится классификация Интернет-дискурса с точки зрения приведённой в статье типологии.

Ключевые слова: *дискурс, типология дискурса, Интернет-дискурс, Глобальная сеть, виртуальный дискурс.*